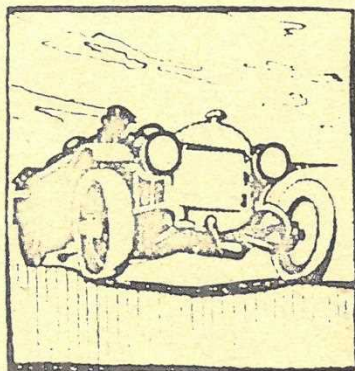

ZPRAVODAJ
TECHNICKÉHO
MUZEA V BRNĚ

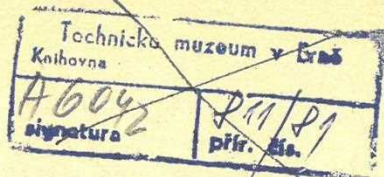
1

1979

Pro muzejní pracovníky, odborný aktiv a spolupracující
instituce vydává Technické muzeum v Brně.

Zpravodaj neprošel jazykovou ani stylistickou úpravou.

R 2004

TECHNICKÉ PAMÁTKY

R 89

Technické muzeum v Brně
Knihovna
VYŘAZENO

Exkurze na Staré hutí

Slavnostní zahájení akce 100 jarních kilometrů proběhlo letos pro Brněnský okres na prostranství před Býčí skálou, první jarní neděli 25. března. Příchod účastníků byl plánován z několika směrů. Několik tras vedlo kolem Staré Hutí. Technické muzeum bylo požádáno o umožnění prohlídky hutí spojené s výkladem. Ten byl zajištěn a byl poskytnut skupinám turistů procházejících kolem hutí. Celkem byl poskytnut výklad asi 500 osobám, které se většinou živě zajímaly o další osud hutí. Při samotném slavnostním zahájení pronesl J. Merta, prom. hist. krátkou zprávu o výhledech a chystaných úpravách areálu této Státní technické památky. Zástupce Školního lesního závodu ing. Truhlář promluvil o poslání naučné stezky Josefovským údolím. Podle zpráv denního tisku se zahájení zúčastnilo 2200 osob. Velká většina z tohoto počtu prošla areálem hutí alespoň při jedné cestě.

Dokumentace železářství v oblasti mezi Velkou Bíteší a Vever-
skou Bítýškou

Již při krajinném průzkumu prováděném před několika lety pracovníky TM byla objevena v údolí Bílého potoka některá technická zařízení, resp. jejich relikty, které měly vztah k výrobě železa. Kromě známých pozůstatků hutí na Šmelcovně a několika štol v její bezprostřední blízkosti byl nalezen zbytek hamru pod Lesním Hlubokým. Během minulého roku došlo

ke kontaktu s dr. ing. Karlem Kučerou, který formou externí spolupráce nabídl spoluúčast na řešení shora uvedeného problému. Výsledkem badatelské činnosti loňského roku bylo objevení několika desítek zaniklých důlních děl a řada dalších poznatků přednesených na semináři průmyslové archeologie. V současné době při pokračujícím badání jak v archívních fondech, tak v terénu - se podařilo shromáždit značné množství faktografických materiálů z této dosud málo známé a velice povrchně zpracované staré železářské oblasti. Budou zpracovány v samostatné práci, kterou vydá TM a dále poslouží jako podklad pro několik výzkumů informativního charakteru, které ve zmíněné oblasti podnikne TM v Brně.

Volový mlýn (Volovec) ve Ždánicích

Ve ždánském dvoře je pametihodná budova č. 13 zvaná "Volový mlýn", lidově "Volovec". Vystavěn byl v roce 1565 za pana Jana Šembery z Boskovic, tehdejšího majitele ždánského panství. O její historii a významu pro dokumentaci techniky nám napsal náš spolupracovník Karel Schönsigibl:

V urbáři panství ždánského z roku 1617 je o něm zaznamenáno: "Při tvrzi jest mlejn volový, na 2 kola moučný, v kterým se slady na várky melí i obilí na mouku k ruce i potřebě panské. Časem také i lidem. A jak vejmelného bývá rok k roku rovnaje mimo outratu volům, kterýchž se v něm 12 chová, okolo 1 meta i víc. Prachy což jich koliv bývá, ty se na vychvávání volů obrací."

Sloužil tedy v dávných dobách volový mlýn ku mletí sladu pro panský pivovar ve Ždánicích, (je o něm zmínka již v patnáctém století) dále se v něm mlelo obilí na mouku pro panskou potřebu a něco málo též prostým lidem.

Mlýn měl dvoje složení. Bylo uváděno v pohyb velikým,

šikmo položeným kolem, na kterém tři volí šlapali a pod jejich vahou se toto kolo otáčelo. Po určité době se volí střídali. Z uvedeného je patrné, že pohon byl založen na principu "benátského šlapacího kola", jak je zobrazil ve svém spise italský technik Zonca v roce 1607.

O vzniku volového mlýna ve Ždánicích se domníváme toto: Jan Šembera z Boskovic, v souvislosti s připravovanou stavbou proslulého zámku v Bučovicích, byl ve styku s vlašskými staviteli. Na jeho přání mu některý z nich dodal projekt na mlýn, který nebyl závislý na vodě (naš kraj je velmi chudý na vodní zdroje) ani na větru. Byl to mlýn na zvířecí pohon.

Zatím je známo, že na ždánsku byly dva volové mlýny. Jeden v panském dvoře ve Ždánicích, a druhý v Dambořicích.

Rovněž novokřtenci měli pravděpodobně určitý podíl na stavbě a provozu volových mlýnů. Nasvědčují tomu některé historické záznamy. Tak na příklad v letopisech novokřtenců je zapsáno, že 18. srpna 1622 vypálili Valoni v Dambořicích habánský horní dům i s volovým mlýnem. Ve Ždánicích zůstali někteří novokřtenci ještě dlouho po roce 1620, jako tajní sektáři. O tom svědčí následující zápisy ve ždánské matrice. Dle těchto zápisů byli okřtění tajní novokřtenci: 11. září 1663 toufarka na volovém mlýně jménem Anna a 16. září 1663 její muž toufar jménem Michal.

V době napoleonských válek se na volovém mlýně ještě mlelo. Před památnou bitvou u Slavkova v r. 1805 přitáhlo do Ždánic a okolních vesnic množství francouzského vojska. Ve Ždánicích se ubytovalo 700 vojáků, v Lovčicích 500 vojáků a v Archlebově 600 vojáků. Dodávky pro ně byly veliké. (Zachovala se nám korespondence ždánského pudmistra s archlebským pudmistřem). Volový mlýn mlel pšenici ve dne v noci a vrchnost musela stále péci bílé pečivo pro Francouze. Tito pozabíjeli mnoho krav na maso a na konec došlo i na voly ve volovém mlýně, přes důrazné námítky panských úředníků.

Při druhém vpádu Francouzů na Moravu v roce 1809, byl z rozkazu francouzského velitele zřízen na volovém mlýně sklad,

jak se tehdy říkalo "magacín", do kterého museli obce a vrchnost odvádět potřeby pro francouzské vojsko. Tento sklad však nebyl dlouho v provozu, poněvadž byl zřízen veliký sklad v Roussínově.

Kdy se vlastně přestalo na volovém mlýně mlet, není zatím známo. Později byla budova dána správci dvora za byt. Při parcelaci lichtensteinských dvorů v roce 1924 byla přidělena zaměstnanci velkostatku Adolfu Ledvinovi. Nyní patří MěNV Ždánice.

Dle územního plánu leží budova v asanačním pásmu. Při trošce dobré vůle by se volový mlýn dal zachránit, aniž by byla narušena budoucí výstavba a její urbanistický ráz.

Budova stojí na mírném svahu a z dolní strany je zajištěna čtyřmi opěrnými pilíři. Je celá podsklepena třemi propojenými sklepeními. První největší sklepení bylo stájí pro voly, kteří se zde chovali pro provoz mlýna. Vedlejší menší sklepení sloužilo zatím neznámému účelu. Třetí sklepení má ve venkovní zdi šikmý otvor, kterým pravděpodobně procházela hnací hřídel od šlapacího kola. Vchod do stáje je ze severní strany.

Zařízení volového mlýna se nezachovalo. Jeho rekonstrukcí by Ždánice získaly památku snad jedinou tohoto druhu v naší republice.

Prameny:

- Jakub Vrbas: Dějiny městečka Ždánic, r. 1898, str. 9, 168, 329
- Jakub Vrbas: Ždánsko, r. 1930 str. 166, 167, 229, 310.
- Jakub Vrbas: Toufaři na Ždánsku, r. 1936 str. 13.
- A. A. Hoch: Živly pracují za nás, r. 1955.

V Ý S T A V Y - E X P O Z I C E
K U L T U R N Ě V Ý C H O V N Á Č I N N O S T

Výstava PRAHA XX. STOLETÍ - PROMĚNY MĚSTA

Výstavu připravilo Národní technické muzeum v Praze a byla na ní dokumentována architektura hlavního města tohoto století až do současnosti (secese, kubismus, rondokubismus, funkcionalismus, moderna) včetně nových staveb na sídlištích a přestaveb domů v centru města. Na fotografiích a modelech byly na výstavě shromážděny všechny architektonicky zajímavé stavby postavené v Praze ve XX. století. Autorem výstavy byl ing. arch. Vladimír Šlapeta.

Výstava byla otevřena dne 6. března a trvala do 31. března.

Stálé expozice Technického muzea

VODNÍ ENERGETIKA
PARNÍ ENERGETIKA
MECHANICKÁ HUDBA 19. STOLETÍ
KOVÁŘSTVÍ (v Těšanech)

Technické památky ve správě Technického muzea

KOVÁRNA V TĚŠANECH
VĚTRNÝ MLÝN V KUŽELOVĚ
IVANČICKÝ VIADUKT

PANORAMA, stereoskopické promítání barevných diapozitivů uvedla v I. čtvrtletí celkem 4 programy.

Pro městské kolo Malé společenské maturity, kterou pořádá SSM pro studenty středních škol připravili pracovníci odboru vědy a techniky soubor otázek ze současných problémů rozvoje vědy a techniky.

Dne 21. března se uskutečnila beseda odborných pracovníků muzea se studenty - členy historického semináře, který pracuje na gymnasiu v Brně, tř. kpt. Jaroše. Beseda byla zaměřena k otázkám historie vědy a techniky a její muzejní dokumentaci.

S B Í R K O T V O R N Á Č I N N O S T

V průběhu I. čtvrtletí t.r. byl sbírkový fond oborů měřicí techniky, sdělovací techniky, elektroniky a fotografické techniky rozšířen o 87 nových sbírkových předmětů. Z hlediska dokumentační hodnoty patří mezi nejcennější získané měřicí přístroje registrační decelerometr založený na elektromechanickém kompenzačním principu a zejména pak 4kanálový měřicí zesilovač ZNP 4, určený pro měření s odporovými tenzometry a induktivními snímači, který je součástí vývojové řady těchto přístrojů vyráběných v Československu. V brněnském technickém muzeu se tímto přístrojem podařilo celou tuto vývojovou řadu sbírkově dokompletovat a uchovat tak cenný dokument československé přístrojové techniky z tohoto speciálního odvětví.

K nejvýznamnějším přírůstkům v oboru fotografické a filmovací techniky patří beze sporu anglická jednooká zrcadlovka "Ensign - Special" Reflex s objektivem ALDIS BUTCHER ANASTIGMAT F 3.4 , 5,25", na svitkový film 6 cm, sklopný deskový fotopřístroj, výrobek firmy H. Ernemann A-G. s objektivem Doppelanastigmat Unofocal 1:4,5, f = 13,5 cm firmy Steinheil, malý sklopný deskový přístroj Brownie Automatic, výrobek firmy Kodak z USA a stereoskopický přístroj STEREFLEKTOSKOP firmy Voigtländer s objektivy Hellar 1:4,5, 62 mm. Přístroj má samostatný zaostřovací objektiv se zrcadlem a matnicí a zásobník na 12 skleněných desek.

Sbírková činnost v těchto oborech se neomezovala pouze na trojrozměrný dokladový materiál. Byla zaměřena i na získávání výkresové a jiné technické dokumentace výrobků především československé provenience. Ze Zbrojovky n.p. v Brně byla např. získána úplná dokumentace přenosných psacích strojů vyráběných v tomto podniku.

Činnost Technického muzea v Brně vešla do vědomí řady závodů, ústavů a škol v Jihomoravském kraji natolik, že nabízejí samy pro účely muzejní dokumentace přístroje a zařízení vyfa-

zené z aktivní činnosti. Velmi úspěšně se rozvíjí v poslední době spolupráce v tomto směru např. s Vysokou školou zemědělskou v Brně - pracovištěm pro vývoj unikátních přístrojů a nově byla navázána spolupráce s botanickým ústavem ČSAV - oddělením biologie lesa. Odtud se do muzejních sbírek dostane souprava speciálních filmových kamer pro zrychlený záznam průběhu růstu rostlin; byly používány pro vědecký výzkum profesorem Calábekem a jeho spolupracovníky. Pracovníky jmenovaného oddělení byla ochotně přislíbena nezištná odborná pomoc při dokumentačním zpracování a prezentačním využití této speciální fotografické techniky.

Pro letecké sbírky byla získána zajímavá dokumentární studie pojednávající podrobně o tématu aktuálním zvláště v dnešní době šetření palivy a energetickými zdroji - o historii snah které vedly k zastavení pohonné jednotky do bezmotorového letounu L-13 Blaník.

Autor Albert Orlita pracoval sám jako zaměstnanec n.p. LET v Uh. Hradišti v týmu tamějších konstruktérů na několika projektech, které měly více nebo méně blízko k realizaci. Ústřední myšlenkou snah všech konstruktérů byla úspora LPH (leteckých pohonných hmot). Dnešní sportovní a cvičné letouny se svými 100 až 150 kilowattovými motory by mohly být nahrazeny kluzákem, který by byl poháněn pouze 40 kW motorem při unositelnosti 2 osob. Takový letoun by při dosažení termických proudů vypnul motor a létal jako kluzák tak dlouho, pokud by to meteorologické podmínky dovolovaly. V případě, že by se tyto podmínky zhoršily, letoun by pokračoval v letu po nastartování usporné pohonné jednotky jako klasický letoun motorový. Z tohoto schématu vyplývají výhody, které takováto koncepce létání s sebou přináší v úspoře LPH.

Autor podává zevrubné informace o všech snahách, které byly na tomto poli v ČSSR vykonány a zaměřuje se podrobně na řešení ve vztahu k celokovovému kluzáku L-13 Blaník, který je